

THE TRANSITION FROM COLONY-STATE TO COLONIZING STATE. THE CASE OF MEDIEVAL VENICE

George Marian Lăţcan
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: How can a state located between the most relevant European powers of his time, stepping even peripherally, lacking continental territory even being literally on the waters, it is able to alter his status quo and achieve the transition from colony to a colonizer State? It might think that we offer covert references to modern times and make references on the relationship between the British Empire and the United States of America. But we are not able to consider such important events of the contemporary society. Instead we will focus on a central event of the Medieval World. The relationship between the Byzantine Empire and the Venetian state. So, in our study we may present the lapidary receipt of a such interventions that transformed a colony into a colonizing element.

Keywords: Colonialism, Byzantium, Venice, Medieval, Crusade

Relațiile dintre Imperiul Bizantin nu au fost lineare și predictibile ci chiar surprinzătoare și asupra acestui element ne vom și referi. Nu însă într-o străduință asiduă și lipsită de scop, ca cea atât de relevantă de mass-media actuală de a nuanța bombasticul din orice. Tendința demersului nostru este de a procura evidența ale unor aspecte inedite și cu efecte politice și sociale ce vor dăinui peste secole.

Vom expune succint cum a fost posibil ca dintr-o simplă localitate de coastă ai căror locuitori se ocupau cu pescuitul, așa cum se întâmpla în prima jumătate a secolului al VI-lea, după mărturia lui ministrului regelui got Teodoric cel Mare, Falvio Aurelio Cassiodor,¹ să se ajungă ca Veneția să intre în posesia a unei optimi din Imperiul Roman de Răsărit, după cucerirea latină a Constantinopolului din 1204.

În secolul al IX matricea bizantină era integrală. Urmare a tratatului de la Aquisgrana dintre împăratul Nichifor I (802-811) și Carol cel Mare regiunea *Venetia et Histria* a rămas sub zona de influență bizantină.

Se cristalizare deja o formă de guvernământ croită după tiparele bizantine moaștele ce amplasase în fruntea lagunei un *dux* bizantin sau *doge* lagunar. Îmbrăcămintea ducală imita un *skaramangion* bizantin² și era instalat după cutuma bazileilor din Constantinopol.

Dinastia Partecipazio sau Badoer a fost providențială pentru întreaga istorie a Veneției prin cuprinderea unor elemente de referință ale ethosului său. Primul doge al acestei familii, Agnello Partecipazio (811-827), a transferat centrul politico administrativ al statului său spre Rivo-alto, Rialto, cea mai protejată insulă dintre lagunele nord-adriatice. Împăratul bizantin Leon al V-lea Armeanul (813-820) a trimis în lagune moaștele Sfântului Zaharia pentru care a fost construit un locaș monastic în apropierea noii reședințe ducale, finanțat de același bazileu.

¹ Thomas F. MADDEN, *Venice. A new History*, Viking Penguin, London, 2012, p. 5.

² Agostino PERTUSI, „Venezia e Bisanzio: 1000-1204”, în: *Dumbarton Oaks Paper*, 33, 1979, p. 15.

Unul din fiii dogelui Agnello, Giustiniano a înregistrat apogeul translației spirituale orientale spre Veneția. Trimis de tatăl său în capitala bizantină a revenit în lagună cu titlul aulic de *hypathos* – consul³ și, într-o perioadă de doar trei ani, 827-829, a reușit să asiste Imperiul Bizantin în încercarea de a elibera Marea Adriatică de pericolul sarazin. Astfel, împăratul răsăritean Mihail al II-lea (820-829) a lansat Veneției cererea de ajutor împotriva arabilor. Dogele Giustiniano a răspuns afirmativ și a implicat consistent flota italiană. Războiul nu a fost încununat de succes dar Constantinopolul a apreciat devotamentul venețienilor. Am insistat asupra acestei perioade pentru că interval domniei lui Giustiniano Partecipazio coincide cu cel al venirii în lagune a relicvelor Sf. Apostol Marcu. Translația acestor moaște este învăluită de legendă. Nu se cunoaște precis dacă împăratul Mihail al II-lea a răsplătit abnegația venețiană prin cedarea acestor sfinte rămășițe pământești sau este veridic mitul conform căruia trupul Sf. Marcu a fost luat, prin vicleșug, din Alexandria Egiptului de doi negustori venețieni. Dacă se admite ultima ipoteză realizăm existența unei alte mărturii ce atestă faptul că venețieni erau capabili să ajungă cu ambarcațiuni comerciale până în Levant, în de la începutul secolului al IX-lea. Oricum s-ar fi petrecut evenimentele, esențială rămâne pecetea marciană cu care se va confunda ideologia politico-socială a Veneției. Simbolul leului înaripat, respectat în lagună înainte de domnia dogilor din familia Partecipazio, a intrat în ființa spirituală a cetății din Nordul Mării Adriatice. Dinastiei Partecipazio, ce și-a derulat influența între anii 811-836, este deosebit de semnificativă pentru raporturile dintre Veneția și Imperiul Roman de Răsărit deoarece „exprimă reîntoarcerea ducatului Veneției în plinătatea supunerii orientale: aceștia sunt adevărații fondatori ai Veneției așa cum o cunoaștem”⁴.

Un prim moment în care Veneția s-a comportat autonom a avut loc în anul 840. În acel an dogele Pietro Tradonico (836-864) a reușit să încheie un tratat cu imperiul carolingian, cunoscut în istoriografie cu titulatura de *Pactum Lotharii*, după numele suveranului Imperiului Roman de Apus Lothair al II-lea (795-885). Elementul ce trebuie nuanțat se referă la faptul că în această circumstanță Veneția s-a comportat ca un stat suveran ce interacționa diplomatic și amical cu o forță politică a momentului.

Relația dintre Veneția și Bizanț, în Evul Mediu Târziu, a fost direcționată de congruența intereselor strategice. Într-o Italie bizantină tot mai istovită, Veneția a colaborat cu Imperiul Bizantin pentru alungarea din Marea Adriatică a arabilor, a piraților slavi și a normanzilor. Dar intensitatea acțiunilor sale nu a vizat doar deservirea intereselor Bizanțului ci și alimentarea celor proprii, așa cum era și normal.

Legăturile amiabile dintre Imperiul Bizantin și Veneția au fost pecetluite în timpul dogatului lui Pietro Orseolo I, în anul 992, când și-a trimis, la Constantinopol, ambasadorii care „au obținut privilegiul imunității, ca venețienii să poată naviga liber și să-i poată exercita negoțul în toate locurile din Imperiu”⁵. Împăratul Vasile al II-lea a acceptat cererea supușilor săi, *douloi*, de a micșora taxele de tranzitare a porturilor din Constantinopol. Inedită este jurisdicția preferențială pe care o dobândeau venețienii ce ajungeau în Constantinopol. Aceasta era asumată de un oficial, de cel mai înalt rang, *logothet tou dromou*, ce era singurul însărcinat cu verificarea corăbiilor venețiene. Loghotet-ul nu aveau voie să rețină navele mai mult de trei zile și era cel ce media eventualele neînțelegeri dintre italieni. Deși actul avea aspectul unui

³ G. L. F. TAFEL, G. M. THOMAS (eds.), *Urkunden zur alteren Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Wien, 1856, p. 2.

⁴ Antonio CARILE, „La Romania dalla Venetiarum Provincia alla Signoria di Venezia”, în: *Porphyra*, Anul V, Nr. XI, 2008, p. 31.

⁵ Șerban MARIN, „Caroldo's byzantine emperors before the fourth Crusade”, în: *Porphyra*, Anno VIII, Numero 16, Iuglio, 2011, ...”, p. 60.

tratat bilateral, pentru că și venețienii trebuiau să-și pună flota în serviciul intereselor bizantine din Italia, nu se poate nega aspectul unui tratament favorizant față de Veneția.

De la protejarea apelor Adriatice până la a transforma această mare într-un veritabil Golf venețian va fi doar un pas. Dar unul ferm. Un element esențial al dezvoltării intereselor maritime a Veneției s-a petrecut în timpul guvernării dogelui Pietro Orseolo al II-lea (991-1008). Sătul de pretențiile ungarilor și croaților ce așteptau tributul ce devenise cutumiar pentru tranzitarea coastelor din Dalmația. Momentul oportun s-a petrecut în anul 998 atunci când tronul vacant al Croației era disputat de doi din fiii fostului suveran. Diferendul celor doi a provocat dezordine pe teritoriile de coastă ale Dalmației, determinând iritarea venețienilor, care au preluat inițiativa, cu avizul Constantinopolului, a căror supremație era recunoscută, așa cum mărturisește Andrea Dandolo în cronica sa.⁶ Episodul din jurul anului 1000 a intrat în aura legendară a Veneției prin anvergura sa, amplexarea campaniei venețiene fiind extraordinară. Succesul acestei campanii a determinat ca marina comercială a Veneției să tranziteze nestingherit în apele Adriatice și să se manifeste ca stăpânitoare a ei. Așa cum dorea împăratul Justinian să transforme Marea Mediterană într-un *lac roman* a reușit dogele din familia Orseolo să prefacă Marea Adriatică într-un *golf venețian*.

Acalmia ce se instaurase în Marea Adriatică nu a fost de lungă durată și tulburarea a fost provocată de o nouă putere ce intrase cu vigoare în scena politică a Europei medievale. Aceasta populație de sorginte nordică, prin atacurile lor succesive asupra Imperiului Roman de Răsărit, vor constitui elementul intrigant pentru realizarea unei axe prioritare Veneția-Constantinopol. Timp de secol, de la începutul domniei lui Alexios I Comnenul, în 1081, până la pierderea sceptrului bizantin de către ultimul membru al Dinastiei Comnene, Andronic I, în 1185, desfășurarea evenimentelor va fi spectaculoasă căci între două atacuri temeinice ale sicilienilor asupra granițelor apusene ale *Romaniei* se vor intercala și primele două Cruciate. Deznodământul surprinzător al evenimentelor va conduce spre inversarea raportului de forțe dintre cele Bizanț și Veneția și iminența memorabilului moment al anului 1204.

În răstimpul acestui secol, 1081-1185, se va petrece un scenariu predictibil: de câte ori normanzi vor hărțui Imperiul Bizantin, acesta se va adresa Veneției pentru protecția militară și susținere maritimă. Asistența venețiană nu se va lăsa așteptată dar va veni la pachet cu pretenții asupra unor privilegii comerciale.

Cel mai evident exemplu rezidă în timpul primului război normando-bizantin dintre anii 1081-1084. Circumstanțele erau extrem de delicate pentru imperiul oriental. Alexios I Comnenul, abia ajuns la frâiele administrative ale Constantinopolului, trebuia să facă față amenințărilor externe venite din parte de răsărit, dinspre musulmani, din partea de nord, dinspre pecenegi și bulgari și din cea de apus, dinspre normanzi. Practic Imperiul, în zorii domniei lui Alexios I, se redusese la hotarele Megapolisului său, Constantinopolul. Nici interior nu avea un confort din cauza situației financiare catastrofale în care se afla imperiul și a dezorganizării administrative și militare a acestuia. Astfel, în fața pericolului normand, Alexios este nevoit să ceară ajutor extern. Dintru început s-a adresat Imperiului German și Papei dar răspunsurile acestora s-au lăsat așteptate. Prompt au răspuns conducătorii Veneției. Nici nu credem că era nevoie de multă persuasiune căci conducătorul normand, Robert Guiscard, prin acțiunea sa amenința direct interesele negustorești ale Veneției. Dacă acesta ar fi ocupat ambele coaste ale Mării Adriatice ar fi blocat accesul navelor italiene spre Răsărit. Oricum, cerințele venețienilor au fost foarte numeroase. Nu s-au menținut relatări explicite ale ambasadelor realizate între

⁶ G. L. F. TAFEL, G. M. THOMAS (eds.), *Urkunden zur alteren...*, p. 40.

Constantinopol și Veneția în acea perioadă dar suntem surprinși de rezultatul lor concretizat printr-o *bulă de aur* sau *crisobul*. Aceasta cuprindea titluri imperiale demnitarilor venețieni, proprietăți imobiliare în zona Cornului de Aur din Constantinopol și anularea oricărei taxe de tranzit din majoritatea posesiunilor bizantine, cu excepția celor de pe coasta Mării Negre. Clădirile dobândite prin acest document au constituit nucleu unui veritabil cartier venețian în capitala bizantină ce va fi creionat în vremea nepotului lui Alexios I, Manuel I Comnenul (1143-1180). Nu înțelegem cum a fost posibil ca Alexios I Comnenul să fie atât de generos. Desigur circumstanțele au acționat în favoarea venețienilor dar presupunem că multe din beneficiile dobândite au fost, cel puțin induse de ideile ambasadurilor venețieni. Ca în cazul tratatului din anul 992 există semne evidente ale unui tratat bilateral, ce a prevăzut un schimb de ambasade, așa cum mărturisește și Ana Comnena⁷ dar ajutorul venețian din perioada războiului cu normanzii nu a contat atât de mult pentru a justifica beneficiilor dobândite. Pe de altă parte, Alexios I a fost mai generos decât de obicei crezând că o cetate mică, chiar provincială, este aptă să ajungă și să influențeze decisiv activitatea comercială în toate zonele în care bazileul le-a deschis ușa. Pe de altă parte, nici venețienii nu ar fi avut ce să exporte dacă nu ar fi fost cineva ce să importe. Deci Veneția era în consonanță direct cu lumea în care trăia. Pare că s-a adaptat atât de bine acestei lumi încât a reușit să anticipeze cerințe contemporane.

De prerogativele dobândite din *crisobulul* din anul 1082, Veneția a reușit să beneficieze într-o manieră de invidiat. În scurt timp, Veneția a cuprins piețele mediteraneene și a punctat obiectivele comerciale pe care și le propuse. Traectoria ascendentă a comerțului venețian a fost influențată pozitiv de un alt element esențial al lumii medievale, Cruciadele. La început, cetatea nord-adriatică s-a implicat timid în demersul cruciat. Dar a realizat relevanța Cruciadelor văzând imixtiunea statelor maritime concurente, Pisa și Genova. Pentru aceasta a pregătit o flotă puternică, formată din aproximativ două sute de ambarcațiuni, și a plecat spre Răsărit. Până în Ierusalim marina venețiană plecată doar spre toamna anului 1099 s-a oprit la Rodos, pentru a se ciocni armat cu o parte a flotei pisane ce se întorcea din Levant, și în Asia Mică pentru a sustrage moaștele Sfântului Nicolae, sau mai bine zis un fragment al lor căci pe acolo trecuseră și normanzii în urmă cu aproximativ 12 ani. Ajunși la Locurile Sfinte, venețienii au susținut latinii în cucerirea a două cetăți, Haifa și Jaffa. În schimbul au primit în fiecare din aceste cetăți o biserică, o brutărie și proprietăți imobiliare, printr-un celebru tratat *Pactum Warmundi*, de la numele Patriarhului genovez Warmundus.⁸

Alexios I Comnenul nu a fost de acord cu intervenția venețiană din Răsărit dar Întâia Cruciadă nu a lezat ireparabil conexiunile Veneției cu Imperiul Bizantin. Împăratul, deși nu era mulțumit, a fost suficient de realist să prevadă necesitatea forței maritime a venețienilor pentru Imperiul său, demonstrând mai mult tact față de derapajele succesurilor săi, Ioan al II-lea (1118-1143) și Manuel I Comnenul.⁹

Ioan al II-lea Comnenul a subestimat forța navală a Veneției. La începutul domniei sale a refuzat reînnoirea privilegiilor emise de tatăl său. Nu era o opțiune acceptabilă pentru italieni. Sub pretextul unei intervenții în sprijinul Regatului Latin de Ierusalim, între anii 1123-1125 au lansat un atac direct asupra insulelor grecești. Marina venețiană a demonstrat slăbiciunile forțelor armate bizantine și recunoscându-se înfrânt Ioan al II-lea a reînnoit privilegiile

⁷ Ana COMNENA, *Alexiada*, vol. I, (trad. de Mariana Marinescu și comentarii de Nicolae-Șerban Tanașoca), Editura Minerva, București, 1977.

⁸ Ralph Johannes LILIE, *Handel und Politik zwischen dem byzantinischen Reich und den italienischen Kommunen Venedig, Pisa und Genua in der Epoche der Komnenen und der Angeli 1084-1204*, Amsterdam, 1984, p. 341.

⁹ Giorgio RAVEGNANI, *Bisanzio e Venezia*, Il Mulino, Bologna, 2006, p. 77.

venețiene printr-un alt crisobul semnat la Constantinopol în 1126. Noua bulă de aur a încurajat negustorii venețieni.¹⁰ Deschiderea porturilor din Creta și Cipru au avântat spiritul mercant al venețienilor spre Levant și au încurajat negustorii din insulele italiene să investească mai masiv, depășind pragul de 1000 de *hyperperi* din anul 1130 încolo sau să-și creeze centre de activități negustorești în diferite orașe bizantine, de obicei în jurul unor așezăminte mănăstirești ca în Adrianopole, Smyrna, Sparta, Teba sau Durazo.¹¹

Deși conflictul veneto-bizantin a atins gradul unui veritabil război, relațiile dintre cele două puteri au decurs într-o manieră pașnică. Dar următorul bazileu, Manuel I nu era satisfăcut de superioritatea comercială pe care o dobândiseră venețienii chiar față de cei bizantini, care încă trebuiau să achite taxe statului bizantin, spre deosebire de italieni. Reprimarea pe care a premeditat-o împăratul Manuel s-a petrecut în forță. Pe 12 aprilie 1171 au fost arestați toți venețienii din imperiu și li s-au confiscat averile. Episodul din Constantinopol este unul inedit nu doar pentru relațiile dintre Veneția și Bizanț ci și pentru istoria Evului Mediu. Probabil Manuel I a dorit să-și demonstreze forța și, până la urmă, preeminența în fața reprezentanților unei lumi prea dinamice pentru imobilismul grecesc. Trecerea de la statutul de instrumente necesare implementării programului extern al împăraților Comneni la cel de entități individuale înzestrate cu autonomie și inițiativă proprie, răscolea masiv ideologia bizantină.

Răzburarea venețienilor s-a petrecut la fel de agresiv mai târziu, în anul 1204, cu ocazia Cruciadei a Patra. Atunci, Veneția a avut un rol de primordial în reorientarea obiectivelor cruciate spre Constantinopol și în fondarea unui imperiu latin aici.

Mărcile originii bizantine a Veneției s-au menținut până astăzi sub forma unei amprente ce s-a materializat printr-un număr impresionant de biserici, element specific Orientului ortodox, sfinți de coloratură bizantină, cinstirea sfințelor moaște și iconografia grecească ca să amintim acum doar elementele religioase.

Concluzionând, traiectoria Veneției de la statutul de provincie protejată de Imperiul Bizantin, în secolul al IX-lea, până la cel de colonizatoare a întregii Mări Mediterane, la începutul secolului al XIII-lea, prin cucerirea Constantinopolului, a fost interesantă și impredictibilă.

Pe de altă parte, dacă un asemenea traseu a fost posibil în Evul Mediu Târziu este clar că se poate întâmpla astăzi. Poate este doar simpla evoluție a firii și a istoriei, însăși.: ca unele state de dimensiuni restrânse ca importanță să devină, preț de câte ani, centrul întregii lumii

Bibliografie:

ANGOLD, Michael, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A political history*, Longman House, Essex, England, 1984

BORSARI, Silvio, *Venezia e Bisanzio nel XII secolo. I rapporti economici*, Deputazione Editrice, Venezia, 1988.

CARILE, Antonio Rocco, „La Romania dalla Venetiarum Provincia alla Signoria di Venezia”, în *Porphyra*, Anul V, Nr. XI, 2008, pp. 18-45.

COMNENA, Ana, *Alexiada*, vol. I, (trad. de Mariana Marinescu și comentarii de Nicolae-Șerban Tanașoca), Editura Minerva, București, 1977.

¹⁰ Silvio BORSARI, *Venezia e Bisanzio nel XII secolo. I rapporti economici*, Deputazione Editrice, Venezia, 1988, p. 105.

¹¹ Michael ANGOLD, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A political history*, Longman House, Essex, England, 1984, p. 197.

LILIE, Ralph-Johannes, *Handel und Politik zwischen dem byzantinischen Reich und den italienischen Kommunen Venedig, Pisa und Genua in der Epoche der Komnenen und der Angeloi 1084-1204*, Amsterdam, 1984.

MADDEN, Thomas F., *Venice. A new History*, Viking Penguin, London, 2012.

MARIN, Șerban, „Caroldo's byzantine emperors before the fourth Crusade”, în: *Porphyra*, Anno VIII, Numero 16, Iuglio, 2011, pp. 51-74.

PERTUSI, Agostino, „Venezia e Bisanzio: 1000-1204”, în: *Dumbarton Oaks Paper*, 33, 1979, pp. 1-22.

RAVEGNANI, Giorgio, *Bisanzio e Venezia*, Il Mulino, Bologna, 2006.

TAFEL, G. L. F., THOMAS, G. M. (eds.), *Urkunden zur alteren Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Wien, 1856.